

БҮДҮРҮЛГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Д ААРАНЫЛГА комбинатындагы партия организацисы планнашкынын болгаш экономиктиг идиг беришкенин системаныч бүүрүлгени кирип турары-биле чергелештир органна-массалыг ажилын сайыраңгайдып турар. Шыңал-ла, баш уулу планнашкын, өскүсүлдезин хандыры, бүдүрүлгени материал-техниктиг хандырылганы, кадрларын шын тургузары, бүдүрүлгени эртемге үндөйлөп органнаштары—улуг органнашкы амылды мегеп келген.

Эрткен чылдың эгизинде бүдүрүлгени курал-аппараттарын даярдуу-биле илеридириниң көрүлүшүн партия органнашкы комбинаттың дирекциясы-биле кады эрттирген болгаш күш-ажылды эртемге үндөйлөп органнаштарының тодаргай хемчеглерин ажалдап кылган. Ал чоруткан хемчеглер эки түнөөгө чедирген болгаш никии продукция бүдүрүшү эрткен чылдын 20,7 хуускен, хей акаш түнүктү материалды камнап алган.

Партия органнашкынын кичээлгенин төвүндө кичилер-биле ажил кол черин ээлеп турар. Комбинаттың ажилчыларының хей кезин аныктар. Ыччангаш бүдүрүлгенин хоочуннары: биле оларның ужурашканын, даштанга кел-жизлери эрттирер турар. Бүдүрүлгө 10—15—20 чыл амылдаан шертин байырлыг байдалга демделгезин моон солгаар практикалар.

Күш-ажылдың эки технологиянын чурумун урун таварылгалары анаа эрттирерин, учурун тип, чогуур хемчезин ап турар. Бо талазы-биле профсоюз комитети база улуг амылдарын чорудуп турар.

В. И. Ленинниң төрттүнгөн хүнүндө бээр 100 чылын, Совет Тываның 25 чылын төлөтүп уткуур, беш чыл планын хуусаа бетинде күсүдүр дээр социалисттик чарык болгаш коммунисттик күш-ажыл дээр шимчээшкенин коллөткөткө массалык-биле калбарган. Бригада бүрүзү, кижи бүрүзү анаа кирип турар. Бригадалар аразында социалисттик чарыктын түнөөлүн ай сайында үндүрүп, тийленчилерин тодаралып, шыңал турар. Кижи бүрүзүнүң бот-хүлээлгелери база бар. Шертер Гамова, Нороева, Семенова, Мусавова, Бегатова, Рамис, Сысоева, Горина, Шилева, Еркунова, Караченцова, Филиппова, Данилова боттарының беш чыл планын ленинни юбилейге күсүдүрүр.

Материалдыг идиг беришкенин системанын тургузган. Даярлаңкыларга, инженер-техниктиг ажилдакчыларга айка амылдап алганыга немештир 20—40 хуу чедир шаңгал төлөвирин бээр келген. Оон аңгыда байырларда бүдүрүлгенин мураккачтарын материал-даа, мораль-даа талазы-биле дегил, анша, эртемтик бааранар-биле, хүндүлөп бижиктер-биле шаңгал, хүндүлөп сыйлаарына кирип, күш-ажыл дегерини мактады кирип турар. Сөөлгү уде шаң-

нал-макталды бригада аайы-биле тыпсып турар апарган. Чарыктын түнөөлүндө тийлээн брига-дага акаш шаңгалын тыпсып, бүдүрүлгенин күс-ли-биле коллективтик даштангалы эрттирер турар.

Бистин бүдүрүлгөстө планнашкынын болгаш экономиктиг идиг беришкенин чаз системаныч кирериниң белеткеп амылдары чоруп турар. Эрткен чылын инженер-техниктиг ажил-данчыларын экономиктиг өөрелдигин органнаштан. Экономиктиг анализтиң бөрүзү бо чылын бүдүрүлгенин кол болгаш саарылга фондурларын ажиллап турарынын анализин кылып, рентабельдик (ажыктыг) ажилын санап илереткен.

Продукциянын бедни шыныры дээр демиселди партия, профсоюз болгаш комсомол органнашкылары, улусчу контролдерлер шудуругу чорудуп турар. Продукцияны дефект чоңа белеткээриниң саратов системанын ажиллап эгелзени улуг идигин берген. Сөөлгү уде садыг органнашкыларындан хомудан бисе кирбээн. Чартык-чы саналдар кирип турар. Сөөлгү ыдыг саналдар шыныры экижидеринче, амылдарына эки байдалды тургузарычче, экономика ажилын экижидеринче уланган.

Комбинатта профсоюз, комсомол органнашкылары болгаш херзженер чөвүлөп амылдап турар. Комсомол органнашкынын амылы сөөлгү уде экижиптир. Оон секретарына СЭП нежигүнүгө кандидат Т. Сиряева сөңгүткан. Комсомол хуралдарына коммунисттер алурул, санал-оңалын берип турар. Күш-ажылдың сагыл-чурумунун байдалын партия-комсомол хуралына апрель айда чугалашкан. Комсомолчулар Бажинов, Грановская, Воронкина, Кабукова, Намзай, Донган олар ай планын 120—130 хуу күсүдүр турарлар. Дык хей аныктар бот-бөредиге-биле язы-бүрү черлеринде өөренип турарлар. Комсомол органнашкынын өстүрериниң баа-зыы турбуксе, бо чылын чүгүлү үш кижи кирип алган. Хей-никии органнашкыларына удурут-тулганы улам экижидип, олар-биле сырый харылзаалыг амылдап турар бис.

Бүдүрүлгө 14 коммунист бар. Олар шитпир-лик үчкөттөрдө бижиктелгенин. Коммунисттер шитер Монастыршина, Васильева, Макарова олар бригада мастерлери, а Хавратова, Фунтиков де-риг-херекселдерин үзүткөн чок ажилын ханды-рып турар. Амыл-агынын чүгүлү айтирмаларын партия хуралдарына, бөргө үрүлчү чу-галашкып келген болгаш анша хүлээп алган шитпирлерин күсүлдезин доктаамал хынал турар. Ыдыг болза-даа чамдык планнаан хем-чегер үстүп, ылаңгыя партияга даалгаларын күсүдүр турарын партия-бөргө четче хынавын кел-ген. Хана солунуң ей-шанда үндүрүп, анша чы-рыдар кол-кол темаларын партияга бадылап ту-рар.

Анык кадрларның мергежилин бедидеринче эгезиш кичээлгенин салып турарын минир апар-ган. Бөредилгени чорудар тускай өрзөл чок-даа бол-за, бүүрү аргалары ажылгап, теоретиктиг, би-лигин практиктиг ажил-биле холбарычче уг-ландырган амылдар чорудар ужурулгус бис. Кадр-лар-биле ажылыгыста оон-даа өскө улуг четпес-тер бар. Оларның коллективке доктаамал бижык-латтыган турарын чедип албай турар. Чүгүлө бо чылдың эрткен 6 айларында 65 кижини амылга хүлээп алган, 94 кижини үндүргөн. Бо талазы-биле анализтен алгаш көргөс үнүп, кирип ту-рарларын хей кези-ле аныктар болган. Олар никии чуртталга чери чок, асли-садна уругларын тургуспаан, өөренип чоруур, цехтерге чайгы уде амылдары берге дээр шыңаш чыдааңнар-биле үнүп турарлар.

Күш-ажылды эртемге үндөйлөп органнаш-тарының чөвүлөп чамдык амылдарын кылган. Бирги чартык чылда бүдүрүлгө диспетчер (бү-гү ажил-чорудулганы айкалаштырар) албанын кириген. Учётта, материалдар шимчээшкенинде, чиг-эттик хуваадызында эгезиш четпестер барын илереткен.

Политмассалыг амылдар партияга эгезиш-киркен. Дөрт чылдың школы, В. И. Ленинниң биографиянын өөренип белгүм амылдап турган болгаш келир өөредилге чылында ажилын үр-гүлчүлээр. Чоокун уде В. И. Ленинниң ажил-амыларынын, делегей байдалынын, Тываның перспективтик хөгжүлүшүнүн дугайында, меди-цинскы теманың лекцияларын коллективке де-канын. Ыччалза-даа чамдык информаторлар иштиги, дашында болуп турар болушунуңар-ны ханзы-биле анализтөөн турар. Партияга политинформаторларын өөрелдигин органнаш-тан, оларга чогуур дузаны чедирерин турар. 300 амыл ажилчыларын, инженер-техниктиг ажилдакчыларын иштиден чүгүлө 14 кижи коммунист болуп турары СЭП нежигүнүгө те-лөткөлгени белеткээринче партия органнашкы-ны шоолуг кичээлгө салбайн турарын көргүзүп турар.

Бирги чартык чылда багай эвес түнөөлү кол-лөткөс чедип ап, саарылга хемчээлгенин планын 103,3, никии продукция бүдүрүшү 102,8, күш-ажылдың бүдүрүшүнүн бедидерин 101,5 хуу кылдып тус-туту күсүткен.

В. И. Ленинниң төрттүнгөн хүнүндө бээр 100 чылын база Совет Тываның 25 чылынга уткуштур алган социалисттик хүлээлгелерни че-диктигин ботандарынын болгаш беш чыл планын хуусаа бетинде күсүлдериниң бүүрү арга-лары бисте бар. Ону амылдарга ботандарында, бүдүрүлгө партияга удуруттулганы улам сайы-раңгайдыры улуг ужу-дузалыг.

А. МАЙОРОВА,
Кызылдын дааранылга комбинатында
партияго секретарынын ораакчысы.

Бо чурукта чугай дажы ка-
зар карьерде бригаданын му-
ракчы ажилчыларынын бу-
раан Кадыргы Донгүр-оол-
ович Куулар хоочун механиза-
тор киж. Ол моон мурунда
Чадаананың хөмүр-лаш раэ-
ринге сес чыл дургузунда

ажылдап келген. Эш Куулар
өрткен чылын Хову-Аксинга
келгеш, дажылдарың найы-
радыг коллективинге кирген.

Күш-ажылга кызымак, биче
сеткилдиг ажилчин улаткан
чок кады ажалдап турган эи-
өрүнүн ийиг хүндүлгенин че-
дин алган. Хоочун тракторист
манаа ажалдап келген ээ-
нин дургузунда машинист-
компрессоржуну тускай мер-
гежилин шингээдин алган.

— Бистин Кууларымы
ажылга кончук кызымак ки-
жи. Урелик компрессорну боду
септээш, оон-биле частан ага-
лаш бо хүннерге чедир укта-
та чок ажалдап келген.
Хүнүн нормалын ол 120 хуу-
дан күдүлүп турар — деп
оон кады ажаллап турар өөрү
чугаалар.

ЧУРУНТА: машинист К. Д.
Куулар.

С. МААДЫНЫҢ ФОТОЗУ.

Маңаа артар бис

Бистер маңаа Ак-Довурак-
тан келген бис. Тываның өн-
түг металлургиянын баш-
тайтызы—кобальт комби-
натын туудушуду, ону
ажылга киирер хуусаа
чоокшудуан тууду, мында ше-
верлекчилерин кылар ажи-
лы көвүдөөн. Ону барымдаа-
лаш, бисти бо черге чорут-
кан. Хову-Аксинга шеверлек-
чилер чорудар, мынар чорут-
күзүлгү кижилер чып эге-
лээ деп чугаа үзгөс, бистин
бригадалык бөдө-ла хей чу-
гаа турган. Күш-ажылчы ба-
амын эгелзеп коллективни-
лей, эш-өрүндө чарлып чо-
руур кыгыз-даа хараадаңгы.
Чаа черге баарга бисти кан-
дыг азылгы хүлээп алыр-
лаш оон-даа өскө айтирмалар
кижи бүрүзү дүвүрүлүп ту-
ган.

Иччалзак десекчөк аны-
ктарын чаз черлерге ба-
рыскаар күзүлү улуг-ла
болгай. Ычангаш 8 кижи
составтыг комсомолчу-аны-
ктарын бригадасы улуг дизе-
ле ийи ай иштинде Хову-Ак-
синга ажалдап деп сүме-
лешкен, чаа тутугаа халкан.
Бо тутугу колдунда-ла

аныктар кылып турар. Хо-
ву-Аксинга чурумалдыг бой-
дуу, аныктарын бир дем-
ниг ажилы бисти магадаткан.
Өскөдөр-биле калы ажаллап
эгелзеш, күш-ажылчы никии
ажылга алыскаш, чартын эр-
текин безин билбейлис.

Бирги чартык чылда тууду-
монтаж ажилдарын түнөө-
лүн үндүргөш, муракчы бри-
гадаларын тодаралып көзгө,
бистин бригадалык багай эвес
ажылдап болган. Харын-даа
тутуктуржуг бригадаларын
бирги олуруунга кирген.
Ийи айнык планы 171 хуу
күсүткенин. Күш-ажылчы
чедиктигин бисти улам сорук
кирген. Бистин чамдыктары-

ыс Нина Мухина, Валя Ник-
лина болгаш өскөдөр-даа ма-
наа артып каарын саналдап
эгелдирер.

Металлургия хүнүнүн бүдү-
зүндө аяк дүгүрүшкөш, Хо-
ву-Аксинга комбинатта шуту
ажылдар деп шитпирдире-
лис. Бо чугаа тутугу хуусаа
бетинде тууду доозарында бо-
тарымысты салымшкыны-
нысты киирер ас-кежик бисе
мындай азылгы таварыш-
ты. Коммунизмниң улуг ту-
дугларына ажаллап, Төрөз
чуртка хей үлүени бүдүрүп
баары анык кижиге хүндүлү
алдар деп санаар бис.

В. МАРЬЯСОВ,
бригадир.

Студентчи ажыл-иши чай

Хову-Аксинга суурнуң чанын-
да арга-арыг доктаган йек-
түш-шымтыг черде майгынар-
дан бүткөп хоорайжыгаш
чоокта чаа туруккан. Мында
Москваның Күш-ажылдыг
Кызыл туту өрөдигин физика-
техниктиг институтунуң ту-
дуг отрядынын студентлери
чурттап бергени ол. Олар
149 кижи.

Хүнүн-өс өртөнниң 6
пакта: «Турткар» — дээр ко-
манда үнөр. Удатканда «Ийи-
ги, дөртү, бешки бригадалар
— маашнаарже!» — дээр үн
дыналыр. Студентлериң
ажыл хүнү ыңчаар эгелээр.
Бригадалар тус-тус ажил-
дар черлеринче тарап туу-
терлер. Кызыл-ла чүе хөй:
чуртталга бажычлары, скел-
тар болгаш оон-даа өскө. Аны-
ктар оңашкан ажилын эки
күсүдип турарлар. Ол хире
ырак черден келгеш, чалга-
раар болза көчөп-даа таа-

рышпас. Физика-техника
институтунуң комсомолчулары
боттарынын төлөтүп уту-
гузун бо чугаа тутуга кии-
рер дээринге бижик бүү-
редилгелер. Ону олар ам бот-
тарынын амыл турар амыл-
ды-биле балдыккан турар.

Ыдыг болза-даа тууду ма-
териалдары чедикселден
ажылга эртемге чугаа күсү-
дүрү белеткээшкенин ала
турар ужурга болгачок-ла
таварыш бээр бис. Эртенги
үе ажил чок өртпү турары
дык хомуданып.

Отряд он ховук бурунгаар
келсе-даа, суурга ийи катан
концертти көргүзүп четтеп-
кен. Суурнуң ортукша школа-
зын чамыда, алаа өө-
дөгө черлеринче кирерин кү-
зүлгүлү курду ажаллап
турар, ону студенттер уду-
рт турар. Август—кыргын
экименериниң айы. Олар-
ның ажилын түнөөлү ың-
чаарда көстү бээр.

Лекторлар бөлүү база-ла
ажыл-чорудулганын эгелзеш.
«Тыва кобальт» комбинатта
партом-биле чоокку ийи ве-
делде помчур лекцияларын
планнаа. Ынча аныктар-биле
ле харылзааыс база бижы-
гыл оор. Көзгө бүрүзүне-ле
бут, хол бомбүүвүн маргал-
даалары өртпү турар. Отряд-
тын чанында пионер лагеря
бар. Студенттер пионер во-
жыкчалар болуп, мында
ажылдар турарлар. Лагерьде
уруттар эки даштанга, күш
кирип, хөйүг билеп алынаар
дээр олар чүткүлдү ажил-
дап турарлар.

Хову-Аксинга кыдында
майгынардан тургустунган
хоорайжыгаштың амыл ажи-
лдарын ыккан-биле чугаа-
лаа микелди. Совет Тыва-
нын хүндүлгөс ажилчы чо-
кунун ажил-херекте бот-
тарымысты үдүг-хуусаа кы-
ншпирери—бистин кол со-
рулгамы ол деп санап турар
бис.

М. БЛОХ,
Москваның физика-техник-
тиг институтунуң студент-
лериң тууду отрядынын
комиссары.

Бөгүн металлургтуң

Х У Н У

СЭП-нин XXIII съездин-
ниң дирекциясында «Тыва
кобальт» комбинаттың ту-
дуу оңаалап айттың, бо
беш чылда ажалга киире-
ни тодаргайлаан. Комбиа-
ттың туудушуду — «Тыва ко-
бальт» тууду эгелзеп болгаш
ажылчы чатыкчымы —
«Тыва кобальт» комбинат бү-
гү күштү бир демниг ажил-
дарынче утандырып, ха-
мытың мурунда коммуни-
стерниң болгаш комсомолчу-
ларын күжү харымсалга-
лыг уастоттарда тургускан.

Беш чылдың дөртүк чылы-
ның бирги чартында болу-
нуң күжү-биле тууду-монтаж
ажылдары кылырнын пла-
нын тууду эгелзеп 100,8
хуу күсүткен. Бөгүн, метал-
лургтуң хүнү таварыштыр
Кара-Халынга баарында үлө-
түрүтүшкө кайгачык улуг
ажылдар бүткөш, балтайгы
чедикшилерин чаалап ал-
ганын уду өөрүшү-биле чугаа-
лаар, чоңа дыңадыр ужу-
рут бис.

Бо чылын комбинаттың ту-
дугулары болгаш инженер-
техниктиг ажилдакчылары
онза күженишкенин ажил-
дан, өрткен чылдың бо үе-
ниң дөдөсүгө ийи катан хөй
ажылды кылган. Ажылдың
хемчээли улатканы-биле че-
ргелештир, шыныры эгези-
лээн. Тууду ажилдары барык
доостур четкен. Кол чүе
монтаж ажилдары болур.

Комбинаттың удуруттугазы
болгаш инженер-техниктиг
ажылдакчылары бүдүрүлгени
1969 чылда ажалга хүлээп
алырының белеткеп ажилда-
рын калбаа-биле чорудуу ту-

рар. Гидрометаллургияны
кол корустуа тууду-монтаж
ажылдары кидип түзүткөш,
аң-не хайымшкының чоруп
турар. Нарын гидрометаллур-
гия цехиниң тууду-монтаж
ажылдары тус-тус бедирлер
айы-биле хүлээп алдынын
турар. Кобальт бүдүрүлгенин
харымсалгалыг уастот-
ту — автоклавтар боттарының
туурштарында турупкан. Ав-
токлавдиктер (руды экилди-
рилгилери) бригадалык де-
риг-херекселдерин эдиктирле-
ли кылып, ажилдаарына
белеткен турар. Пзэн дугаар
бо шөөлдериниң шөл-сөт-
төбү айларда дооскан турар.
Оон-биле чергелештир ховар
нонцентрат ажалдап бүдүрү
объектин Совет Тываның 25
чыл юбилейин холбаштыр
ажылга белеткээр бис.

Комбинаттың чугай өртүдөр
пегиз тууду херексээр чугай-
ны берип эгелзеш. Ол-ла пех
орун тууду хөмүрүмтөөс
сайд-шымты берип турар. Бо
сөхтөң барааның продукция-
ны берип эгелзеш тууду
ажылдарын дүргөдирүлгө
ууду ролду ойлаан.

Бүгү-өвүлөп ужу-дузалыг
бистин комбинатты ажалла-
га чогуур хуусааында кии-
рер дээр инженер-техниктиг
болгаш органнаш-массалыг
хөй айтирмаларын шитпир-
леп турар бис.

Комбинаттың тууду барык
дооступ турар. Хүнүн чугу-
ла айтиры комбинаттың
ажылдагы ажилдар кадр-
лар болур. Сөөлгү чылдарда
бо айтирманы каш удаа чу-
гаалажып келдиз. Дагжи-
лар болгаш инженер-тех-

АЖЫЛГА КИРЕРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

иниктиг ажилдакчылар четче-
лешкен. Даг пегиз белев
продукцияны берип эгелзеш.
Чаа тургустунуң эгелзеш
коллөткөсү бодунуң күжү-
биле эгезиш эвес ажилдары
ботандарын эгелзенин дем-
делээр херек. Туудушуду
хүлээп алган 17 объекттин
хөй кезин ажаллап эгелзеш
болгаш чамдыктарында эди-
тирилгө ажилдарын чорудуу
турар. Кызыл ажилдар ам-
даа хөй. Ылангыч бо чылын
бус болгаш суг дымчалан чет-
кини, 300 муң рубльдиң орук
ажылдарын дээр оон-даа өскө
чүлүлери кылар ужурут.

Нарын аппаратураларга
ажылдар кижилерин баш
ууду четчелер, өөредир, олар-
ны чуртталга бажычлары-биле
хандылар талазы-биле хөй
ажылды кылар ужурут бис.
Ортумак школа дооскан
оолдары металлургтуң тус-
кай мергежилинге өөредип
алыры үнүң соругааы бо-
лур. Кобальт үлөтүрүвүд
шуудуан ажилдаарына бе-
дик мергежилдиг ажилчылар
хөй-биле пегеттывер. Ажил-
дар кижилерин Совет Эвиле-
линин бистин-биле дөмөзөш-

кон бүдүрүлгелеринден чаалап
эгелзеш бис. Эрткен кижини
Хову-Аксинга профтехучили-
щын аныктап, аяда эгезиш
каш мергежилди 150 кижи-
ниң бөлөткөн. Бо үчүнчүгө ан-
ларатик, слесарь, электро-
слесарь, КИП болгаш өскө-
дө мергежилди ажаллап ажи-
лы белеткеп алган бис.
Өөредилгени ам-даа уламчы-
лаарын планнап турар.

Комбинатта ажалдап ки-
жилерин амыл-чурттал-
газынче улу кичээлгенин са-
нып, алың өрөгө чуртталга
башкыны туткан бис. Бо чы-
лын никии-биле 22 мынд
башкыны ажаллап немей
кирер. Келер чылда эге-
лээ, дөрт кат даш бажы-
чарын тууду эгелээр.

Бо хүннерде амыдырал-ханды-
рылга комбинаттың бү-
дүрүлгө дугаалар ажил-
агынын өскө-даа туудулары
кылдынын турар. «Тыва ко-
бальт» комбинаттың амы

газынче улу кичээлгенин са-
нып, алың өрөгө чуртталга
башкыны туткан бис. Бо чы-
лын никии-биле 22 мынд
башкыны ажаллап немей
кирер. Келер чылда эге-
лээ, дөрт кат даш бажы-
чарын тууду эгелээр.

Бо хүннерде амыдырал-ханды-
рылга комбинаттың бү-
дүрүлгө дугаалар ажил-
агынын өскө-даа туудулары
кылдынын турар. «Тыва ко-
бальт» комбинаттың амы

байдалы болгаш келер үе-
ниң чамдык чүлүлери чугаа-
лаарга миди.

1969 чыл комбинаттың ту-
дууда өң-не шитпирлиг, эи-
ле харымсалгалыг чыл бо-
лур. Ховар өртине — кобальт
мыны Төрөз чуртка айттың
хуусааында сөңгүлү бүгү
туудушуду болгаш ком-
бинат ажилчыларынын хүн-
дугу хүлээлгенин болур.

Д. МОГУШ,
кол инженер.

ОРУЛГАЛЫГ ЭГЕЛЕДИВИС

Рудник — комбинаттың кол салбыры болгаш бүдүрүлгө
технологиянын эгезин салган чер болур. Ында ажалдап
турар дажылдарың кыска руданы комбинаттың өскө сал-
бырларын дашып эрткен, белев продукция болуп хуулар.
Ыдыг болганда комбинаттын никии ажил-чорудулгазы да-
жылдарын канчаар ажалдаанында хамаржып ашар. Ру-
да хөй жастыганын, оон кулаары арбын болган тууду, бү-
дүрүлгенин үзүткө чок ажилдары хандырынар.

Комбинаттың удуруттугазы бүдүрүлгө черин ажалга
кирериниң чедир руданы четчир хемчээлди кызып үндү-
рер бистин коллективке дааскан. Бо чылдың төвүзүгө
чедир 100 муң тонна руданың кулаарын тургузар ужу-
рут бис. Бо соругаа эки күсүткенин турар. Шинчелер
ажылдарынын үзүлгө геологтарын белеткен кылып каан
шахталарын алгандар, оларын бызылгавар дээр оон-даа өскө
ажылдарын кылдышаан, руда тывыжын база калбаркан
бис.

Шахталарын ажаллап кылырнын, ажилдарынын тала-
зы-биле нөрдүгөн чүлүр бүдүрүлгө технологиянында
айтылганын дугаар чорутууну турар.

Чер иштине ажилдары берге ажил. Анаа бедик мерге-
жилде болгаш дуржукталыг кижилер пегеттерин. Рудник-
ке кадрлар четчелээр айтиры база-ла чогуучалыг шит-
пирдирген. Бисте иштээр-биле 120 хире дажы бар.
Оларын чамдыкы Уралда, Хакаскада келген уду. Оон
аңгыда шинчелер ажилдарынын тевинде геологтар-биле кады
ажылдап турган хоочун дажылдарында рудник коллектив
тургустунган. Хакаскада Саралаа алың тургайында
кылар Мирослав Васильевич Бирт, бо чер чурттуг Алек-
сандр Павлович Будзюков болгаш оон-даа өскөдөр дур-

Ш Ы Н

МОСКВА. Делегейин VI кинофестивалы. Кино бажыңыңа В. И. Ленинниң дугайында эң эки кинолар көрүлдөз эгелээ.

Кино бажыңыңа болгаш найысылалдың шөлдеринде Ленин дугайында кино чаралдарыңың делгелгези калбарган.

ЧУРУНТА: Совет делегейге.

Л. ПОРТЕРНИНГ фотосу. СЭТА-нын фотокорреспонденты.

Делегейин VI кинофестивалында

Ленин, партия дугайында

В. И. Ленинниң амыдыралыңың чаа билдинген факт буру — онза чууга болушун. Илгичини, оң шыны эштерин, делегейин коммунист шимчээшкениң ажалдакчыларын тырттырган, документалдык эвези эвез кино көргүзүлгөсү киноматюрг З. Зенин биле А. Новогрудский артистерин тыпкан. Олар режиссёр Махнач-биле кады делегейин ажалын шимчээшкениң Октябрь революцияның салдарынын дугайында «Делегей киксаян туку» деп согуурган-чыг киножуралды тургускан.

Кино бажыңыңа көрүктүлөр эртен үгө хамарышкан «Ленин дугайында кинолар» көргүзүлгө кирген ол кино-биле танышкан. Авторлар боттарынын ол киножуралды утка-шынары оң «Ленин болгаш III Интернационал» деп эгезинде келгелгелер. Баштыңыны Коминтерини I конгрессине тырттырган, моон мурунда билдинмей чоран кино көргүзүлгөсү киноматюрг З. Зенин биле А. Новогрудский артистерин тыпкан. Олар режиссёр Махнач-биле кады делегейин ажалын шимчээшкениң Октябрь революцияның салдарынын дугайында «Делегей киксаян туку» деп согуурган-чыг киножуралды тургускан.

«Делегей киксаян туку» революцияны сорук килдикчи хүн төмөлдө кылдыр үнөлдү турар.

Эртен үениң киноларынын көрүлгө акрамынга документалдык ол кинону үндүргөн «онза кино» киноматюрг З. Зенин биле А. Новогрудский артистерин тыпкан. Олар режиссёр Махнач-биле кады делегейин ажалын шимчээшкениң Октябрь революцияның салдарынын дугайында «Делегей киксаян туку» деп согуурган-чыг киножуралды тургускан.

— В. И. Ленинниң Отоколомта чоруп турганынын дугайында кино тургузар деп турар бис — деп, Швейцария кино тургузучу Стен Карлберг чуугаала.

Сулайын киноматюрг болгаш телевидение өргөлдөвүн директору Мухаммед Махжуб Ленинниң дугайында совет кино көргүзүлгөсү «Кайтамчык солун-тур!» деп допчу үнөлдү.

(СЭТА-нын корр.).

УРУТЛАРЫНАРГА НОМЧУП БЕРИЧЕР

„Өртөдикчи“ чаан оглу

Баттыртыны кончү бичи чаан оглу ойнаарак... өрт үндүрүп-даа болур, оидактың апарган. Илгичини, оң шыны эштерин, делегейин коммунист шимчээшкениң ажалдакчыларын тырттырган, документалдык эвези эвез кино көргүзүлгөсү киноматюрг З. Зенин биле А. Новогрудский артистерин тыпкан. Олар режиссёр Махнач-биле кады делегейин ажалын шимчээшкениң Октябрь революцияның салдарынын дугайында «Делегей киксаян туку» деп согуурган-чыг киножуралды тургускан.

Ууделиң ол ойнаарактың ажалдакчыларын тырттырган, документалдык эвези эвез кино көргүзүлгөсү киноматюрг З. Зенин биле А. Новогрудский артистерин тыпкан. Олар режиссёр Махнач-биле кады делегейин ажалын шимчээшкениң Октябрь революцияның салдарынын дугайында «Делегей киксаян туку» деп согуурган-чыг киножуралды тургускан.

П. ЯРБОВ.

ХАБАРОВСЬ.

Алакаевкада Ленинниң парыгы

АЛАКАЕВКА. Куйбышевтин урар чуул институтунун студентилер отряды хүндүлгө оналганы алган. Чул дээр, ол отряд В. И. Ленинниң төртүтүнгөн хүнүндө бээр 100 чыл болурунга алдар болдурган тураскаалдык параты тургусуру болганар.

Алакаевка суурун чогууда хуторга Ульяновтарын чурттан турган бажыңыңың чанынга эртен улу саг турган деп чуве билдинтир болгаш. Ол булунчулукка Владимир Ильич болгаш Ульяновтарын бүгү өг-бүлөш шунту кончү тааржыр турганар. Согулде ол салтың илгичи кезип калган. Оң эң баштайгы хевирин каттап тургузар дээр специалистер дыка үр ажалдан кел-

генер. Оларны улу ажалы четкишкениң доозула. Ам үгө шаңдагы аллеяларын орунга 15—20 чайгы хамынарны болгаш липаларны, а оларын аразыңа анык ажал сыйтарын олуртулаан. Келир чылын олар баштайгы буру, чимистерин бээрлер.

Студентилерин тулуг отрядынын үлүгүгө Петербург университетинин эсаменне-рин хары-уга дууар дээр анык Ленинниң чаксаан ба-рып белеткенни турган «но-гаан кабинетинин» хевирин каттап тургузар алдарың оналга таварышкан.

(СЭТА-нын корр.).

„Ленин болгаш Чувашия“ деп делгелге

ЧЕБОКСАРЫ. „Ленин болгаш Чувашия“ — тус чер-

ниң чурт шимчел музейин-де ажалтанган көрүп чорутуу белеткенни ады ылды. Ила чуваш улуустун салым-чорунга Ульяновтарын өг-бүлөш дээр киржилгезинин дугайын чуугаалап турар экспонаттарын делгелге. Владимир Ильичиниң алазы Илья Николаевич Ульянов чуваштарга дыка хай эки чуулдерин кылган деп чуве билдинтир бол-гай. Ленинниң алазы Илья Ни-колаевич Ульянов сураглыг хай-нигит ажалдакчы, чу-вал сөөк И. Я. Яковлевтин ажалың чырдымышын ажалдарың калба-биле дел-гиле турган. Илгичини револю-ция соонда Яковлевтин дуга-йында Владимир Ильич бол-ла оң сагтың чоуап келген.

„Ленин болгаш Чувашия“ деп делгелге совет эрге-чагы-галың чылдарында чуваш улуустун чимин алган улуг че-лишкенин калба-биле көргүзүп турар. Ол делгелге-

ни тооку үгө Чуваш рес-публиканың эске хоорайла-рынга баа көргүзүр.

(СЭТА-нын корр.).

Ленинниң ачызында

ЧЕРНОВИЦ. „Советтин Б-ковина Ленинниң идеялары-нын чырык хүнүнү алаан чечектелип тур“ — В. И. Ле-нинниң төртүтүнгөн хүнүндө бээр 100 чыл болурунга ту-раскааткан агиткультбрига-дарың област көрүлдөз ил-гиле доозуну, ала-биле эр-ген. Анаа беш муң бот тывы-гыр артистерин ий ай үр-гүзүлгөсү чоталыкың чыры-жынын түнөөлөрүн үндүргөн.

Орта Сакрин районун Бо-болтина суурун болгаш Хо-тинск районун Бочковын суурун агиткультбригада-ры бейге күүсидеки мерге-

жилди болгаш ханы уткалыг программаны көргүзүр. Бир дугаар черин үлөшкөннөр. Эли ойнаа агиткультбрига-дарың аразында Черновин-нин Тренибута аттыг дала-рынга каттыжымкынын ба-за Загановск районуну культура бажыңың кол-лективтери баа бар.

— О —

„Эш Ленин“ деп адаан

ГОРЬКИЙ. Волгоградтын ном үндүр черинде үндүр-ген В. И. Ленинниң дугайы-нда илгичероолуларын са-тышкыларын чымдызын „Эш Ленин“ деп адаан. Эр-кен вектин 90 чылдарында Иль-ич биле каш улаа ужуражып ке-лген революшү марксисттерин сактышкынын ук номда кол черин ээлеп турар. Ол мшаш чымдыла Улут Ос-тальын соонда баштайгы чылдарыңа Нижегородск губер-нияны ажалчыннарын болгаш тараачыннарын баштың-биле ужуражыш-кынарын болгаш беселары-нын дугайын чуугаалап ту-рар материалдары баа па-лаан.

Чемпион „Шуурган“

Анык футболистерин „Хем ячын“ шаңда дээр маргалады найыс-алаа үш хүн үргүзүлгөсү доозула.

Маргаладынын согуу хү-нүнү булузуну хем „Шуур-ган“ (Кызыл) биле „Метер“ (Танды) командалар шөлө баштай үнүп келген. Оларын кайымың-даа күжү деп, ыч-кагаш демөөс кончү дү-күлүг, чараш болуп, 3:2 сан-биле кызылчылар ты-лаан.

Оларын соонда шөлө „Чайка“ (Барыш-Хемчик) биле „Чезао“ (Туран) коман-далар ужурашкан. Эртен чы-ме бо шаңдады алган Бил-Хем районуну командалык „Чайка“ чык уткан.

Бо республика маргала-дыга дорт команда кырш-кен.

Баштайгы хүн „Шуурган“ Барыш-Хемчик районун оолдар командалык-биле хайым ойнаан. Ол хүн болган таң-дыкчылар биле бин-чепчелер-ин ужуражылаанга баш-тайгыларын тынган.

Согуу хүн тынчелгө ко-мандалар илгелгелер. Ол Кы-зылдың оолдар командалык „Шуурган“ болган. Ол 5 са-ны ойнаа алган. Барыш-Хем-чик районун оолдар коман-далык оң-биле деп сангыт болза-да, ол командалык бо-дуну составыга эске ойнак-чыларын чөшөөрлө чокка кырып алган ойнааны дээр маргаладан үндүргөн. Ил-гич, үшкү черлерин Танды, Кал-Хем районнарын оолдар командалары дараалаштыр ээлепкен.

„Шуурган“ командага В. И. С. обомуну кубогун болгаш бирги чергениң дипло-ма, а илгич, үшкү черлерин ээлеп командаларга респу-бликаның күш-куталык бол-гаш спорт комитетинин чо-гуу чергениң дипломын тынмышкан болгаш шаңдады черлерин ээлеп команда буру-зун хем ячын-биле шаңдаан.

М. ФЕДОРОВ, Л. ГАМИДОВ.

Редакторунуң ораалчымы Д. О. БЕГЗН.

ИЮЛЬ 20-ДЕ

„НАЙЫРАЛ“: Кичимыды 10, „Махтуккул“ (делгем акрамын) 12, 2, 4, 5, 6, 7, 30, 9, 15 шактарда.

„АА-ХЕМ“: Кичимыды 11, „Аа-хем согуу“ 1, 3, „Артм ынакыла дугайында тоозу“ 5, 7, 9 шактарда.

ИЮЛЬ 21-ДЕ

„НАЙЫРАЛ“: „Доктор Аб-тыч шемелдер“ 10, 12, 2, 4, 5, 6, 7, 30, 9, 15 шактарда.

„АА-ХЕМ“: „Махтуккул“ (делгем акрамын) 3, 5, 7, 9 шактарда.

Циркти көөрүнче далажыңар!

Июль 24-те Москваның куруне циргигиң артистериниң түңнел көргүзүлгөри болур.

Кежээкиң 7.30-де эгелээр.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

ВИТАЛИЙ ТИХОНОВ БОЛГАШ ТЫВА САРЛЫКТАР

Июльдун 11-ден эгелээш ой-наан.

Программаны башкары-чымы дараадык көргүзү-лгөсү чараларга, шимчел сыйың анык үр манежге акробатикалап үр манеж кел-лер. Талантың дресиров-шкы, улу сурагын чаалап ал-ган Виталий Тихонов-тур.

Оң ол алдык манежте, Бо-тор дээр кара сарлык бузга-биле тоодорунуң ролюн кү-сидип кырыптар. База-ла оң өрөөнөк Памир дээр шөлө аттыг элгичи үнүп келер, та-лантың клоунарын бир-ан Лев Усачев элгичеги сым-ырдан, көрүктүлөрүн кат-тырып паш болур. Дагаа ку-жактан алган кара-хүрөң ады болушун акробатикаш көргүзүр, оң соонда Виталий Тихоновтун ады-биле ойнаа-ры.

Көрүктүлөрүн четкичейн

Виталий Тихонов бо сар-лыктың чымдымын үш чык бурганар. Барыш-Хем-чик районун „Шешкел“ со-хоулаа шилеп алган. Моск-вада алганар. Ол дугайы ол мшаш чуугаала.

— Баштайгы сарлыктын атам экиген. Бо сарлыктын амыр дээр „Шешкел“ совокоа чедө бөрмөгө, со-вохтун дирекция чери, тыла эштер мени өөрүмүлүгү ху-лап алган, сарлыктын шил-ди, тулуп аларын дуула-лашкан. Тува манчыллар оларын аалта суура экиген, мээш шилеп алган сарлык-тарын сым-ык-биле шалбаа, тутчүп берген, ол-ла сово-хтун улу мшаш экиген. Оларын шилчип, эске-даа эш-тер мээр утундуураас улу дуузын чедерген. Чамдык сар-лыктар боттарынын цирк чартык болуп шыдаары

Виталий Тихонов бо сарлыктың чымдымын үш чык бурганар. Барыш-Хем-чик районун „Шешкел“ сохоулаа шилеп алган. Москвада алганар. Ол дугайы ол мшаш чуугаала.

манеж органы тыва сарлык-тар манежге үе маңажиң кел-дирге, адыш чаксаакчынары димирей берген. Тихоновтун башталгазы-биле сарлык-тар манежте додандыр мане-ж, оларын бирозын Май-на ады мушунтар, көрүк-лөрүн хөктөдир клоун Усачев бирозын мушунтар, могул турар, оидактың, чытар сарлыктын кырыкче шурун акробатикаш көргүзүп кыл-гылар.

Бетелде Тывадан алпар-ган Кыстым дээр кара хуна көрүктүлөрүн чыгалып, со-нуурдагы турар, Тихонов чаа өрөөдүн турар чымдыкы-ручтүлгөсү база-ла сонуур-дар. Алмаз дээр сарлыктын мушункан хай турар ээр ба-за бар.

Эрес-кашпатаг чоруну, та-лантың кырыкче шурун акробатикаш шурун акробатикаш-биле Виталий Тихонов бо көр-гүзүлгөсү доозар. Ол акроба-тика талалы-биле СССР-ниң спорт мастер.

көргүзө каапкан. Чижээ, ам Туран дээр сарлык чык ма-шпашынын кырынга тура, кууш кырынга улаа кылдып каан 2 метр ажык моондак херчегиниң ала халааш, 4 метр бедитен черге көзүп дүкүш дээр манеж болган. Ону арай боорда тулуп алган бис. Дендин-ле дошкун ам-танар болушкан.

Шыма-ла сарлыктын кар-жы-дошкуну бай-тайгалык-ка, барыш-хемчик ил-е, сарлыктын, мончүк-тайга-жылар кончү эки билер бол-гай. Виталий Тихоновтун баш-биле чуугааламын оларын чык чыктырып, азын-чөмө, агаар-бойдуштун, тус черин байдалыңа таарыш-тыр чыктырып азыр дош-кандык бергелерге, ужура-ларга таварышкан турганын, хамыктың мурунда оларын кирке оон көргүзүп турар кылдыр өрөөдүр дош найгам-чын улу күштү, шымыкың чорутуу үндүргөн чуугаала-ды. Хүндүс программа баугар

баштайгы мшаш көргүзүт бо-лур. Аламы Венгрия, Чехосла-вия, Румыния дээр эске-даа даштык чурттарың не-жи каапкан.

Виталий шуут-ла циркче те-руттуң. Оң кыргын-аалы (аалың аламы) база-ла циркти талантыңың артия, дресировшкы, күш-шылды та-ламы-биле мшаш кыл чораш.

Илгичини Виталий улу-гү-дүстү дресировшкының улу салгазы болу берген. Кыргын-аалы ам денсиде, оң хары 77. Эртен чылын чеден аалымында Виталий дуулашкан-да.

Виталий Тихонов цирк уи-лидизини дооскан. Чаа-ла үжөн хар ажыл турар. 1960 чылдан бээр тыва сарлык-тын аламы-биле өрөөдүн эгел-дөөн. Сарлыктар, мшаш, ады-лар болгаш эске-даа дигит амытаннар-биле кирке бо-лур тусунай оон көргүзүр 1963 чылдан эгелдөө. Делегейин кайы-даа чуртуна циргиге сарлык-тар-биле оон көргүзүр

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

АГААР-бойдус илгич, хат чок турда, хүн болгаш изиг адышкыны илгич, хат чок хүнде илгиче рыдашпас

База чыгыг кылдыр беттинип алган болгаш бөрү чок чорутуу кижилерге таваржы берип бо-лур. Хүн адышкынын кижини бажын хүнүнү нанды де-гей бааринде болур. Чанагаш баш аажок ийи берип, мшаш хан дола бээр, а онза зар бай-талдары мшаш хан адышкы-нын болуп, думчү ханарар, мшаш бүдүмелдери хаван-наар.

Хүн адышкынын болу бааринде илгич хүнде хай шак шитине шылап чорутуу, хү-ге удууру, бойдус хат чок тур-да агаарын аажок шыгы илгичи бээр.

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Чыгыг адышкыны болза

Хүн болгаш изиг адышкыны

долганп турар агаарга темпе-ратураның улуу-биле изиг бааринде болгаш организмниң чыгыг талалы-биле таарышты-рылазынын үрелишкениңден болур. Чыгыг көүлөсү турда, чыгыгын үнери чептестей берип болур. Чижээ, аар күш-алымы чыгыгын көүлөсүн 4—5 каттап улааттырып болур, а бир эвес кеткен хеп кылын болза, чыгыгын үнеринге ол моондак болур. Шыг хай бол-гаш агаар хүртүлөшкени чок турда, ол чорук организмниң дүргөн өрттир илгичинге чеди-рер.

Улут илгиче чыгыкпаан, үр кылашпа, шаа баасыраң, эзы

аны-буру хоочун азырларга көшкөн кижилерге хүн бол-гаш чыгыг адышкынын бол-за болдулай бээр. Аажок семирттир, илгич-хырынның эртер дола бээр, арагалары хуу, чыгыг адышкынын-нын болурунга илгичи бээр.

Чута, ас өнүгүт хептер хүн херелин боудан чыгырык-таарыш илгич, а кылын, кара, өнүгүт хептер хары-на чыгыгын херелин болуңче сиңирип, изээш, агаарын кир-бей бээр дээр билдинтир бол-гай. Оң хеп дер-биле сиңи-и берген, организмде шыктын үнери саадыла, ма-та-ботту долганган агаарың ар-

тык шыктың болдуруп турар. Организмини өрттир илгич бергениң баштайгы демек-терин билеп алары чык: ки-жиниң кези куураа бээр, баш дескенир, уйгу кээр, сус чокталыр, тендиргилээр, шак чок чуугаалагылар. Оң ты-ныш бачылдар. Суудал дүргө-дөр. Бир эвес ол кижиле хеле-ге 30—40 минутта дыштынып алыр болза, калган ажылын каттап кыла берип болур.

А бир эвес ол бүгүчү чогуу-рун кыла болза, демки демектер өтүп эгелээр. Баш аарымы күштөдир, баш дес-кенир, кулактарың шимчөөн-дир, караңтар чивен-

дир, сагыш караңгылаар, илгичер, суксар, шама-зыр. Кижиниң кургап, илгич чамдыкта өл дерип болулай бээр, аркы кылар, ыжыксымаар апар. Темпера-туразы элгич белир, суудалы дүргөдөр, тыныш коңшаар. Чамдык хүн адышкынын бы-рыңай хептерге таваржыр, ы-наарды кижиле ол дораан мезе-релин өскүтүп, барып ухар.

Анаа эмчини мурнуу ча-рыңда баштайгы дууламчы-нын калчаар көргүзүр! Ыч-кал барган кижини серпин черге алпаргаш, хелегеге те-

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.

Чырыдышынын бажыңы.